

INFORMACJE WSTĘPNE

I. KWESTIA AUTORSTWA *DIDASKALIKOS*

W tradycji rękopiśmienniczej *Didaskalikos* przypisywany jest nieznanemu bliżej autorowi o imieniu Alkinoos. W XIX stuleciu niemiecki uczony Freudenthal uznał, że prawdziwym autorem tego dzieła jest jednak nie Alkinoos, lecz Albinus ze Smyrny (gr. Ἀλβίνος), filozof średnioplatoński (z II wieku po Chr.) ze szkoły Gajusza. Jego zdaniem w rękopisach – a ściślej w kodeksie *Parisinus Graecus 1962*, s. XI, fol. 146 – na skutek błędu w pisowni imię Albinusa zostało mylnie zastąpione imieniem Alkinoosa – greckie β zastąpiono greckim κ i w efekcie zamiast Ἀλβίνου otrzymano Ἀλκινόου¹. Swoją tezę Freudenthal oparł jednak głównie na doktrynalnej zbieżności *Prologos*, krótkiego pisma Albinusa, którego autorstwo w tym przypadku nie ulega wątpliwości, z *Didaskalikos*. Według niemieckiego uczonego oba utwory mają taki sam charakter, a główną ich cechą jest eklektyzm – w obu pismach znajdują się te same, zaczerpnięte z filozofii Perypatu i Stoi, idee filozoficzne, do tego wyrażone w tym samym stylu. Potwierdzenie swojej teorii znajduje Freudenthal w świadectwach Proklosa, Jamblicha, Stobajosa oraz Tertuliana.

Tezę Freudenthala poparł polski filolog klasyczny Sinko². Sinko, stwierdziwszy daleko idącą zbieżność doktrynalną *Didaskalikos* oraz *De Platone et eius dogmate* Apulejusza z Madaury, uznał, że u podstaw obu dzieł legło ja-

¹ J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous und der falsche Alkinoos*, „Hellenistische Studien”, III, Berlin 1879, s. 241-327 (s. 275). Badany przez Freudenthala rękopis – to kodeks *Parisinus Graecus 1962*, s. XI, fol. 146, a sam tekst przedstawia się następująco: Α'. Ἀλκινόου διδασκαλικός τῶν Πλάτωνος δογμάτων, Β'. Ἀλβίνου τῶν Γαίου σχολῶν ὑποτυπῶσεων πλατωνικῶν δογμάτων.

² T. Sinko, *De Apulei et Albinus doctrinae Platonicae Adumbratione*, Cracoviae 1905.

kieś zaginione pismo Gajusza, o którym różne starożytne świadectwa, w tym autorów analizowanych przez Freudenthala, wspominają jako o filozofie platońskim i jednym z najwybitniejszych nauczycieli tej filozofii³. Zdaniem Sinki zarówno Apulejusz, jak i Albinus byli uczniami tegoż Gajusza. Polski uczoney za Freudenthalem uważa, że Albinus, zgodnie ze świadectwem Galena z *De libris propriis*, wykładał w Smyrnie doktrynę Gajusza w połowie II wieku po Chr (ok. 152 roku)⁴. Apulejusz, zdaniem Sinki, miał przebywać w tym czasie w Atenach⁵.

Późniejsi uczeni na ogół nie kwestionują stanowiska Freudenthala w sprawie autorstwa *Didaskalikos*. Do wyjątków należy uczoney włoski M. Giusta, który podał w wątpliwość stanowisko niemieckiego badacza⁶. Giusta odrzucił zasugerowaną przez Freudenthala hipotezę błędu paleograficznego w imieniu autora *Didaskalikos* jako bardzo wątpliwą⁷. Zdaniem włoskiego uczonego Albinus, znany jako filozof średnioplatoński z II wieku oraz niekwestionowany autor *Prologos*, nie mógł być autorem *Didaskalikos*, bo przeczy temu analiza doktrynalna świadectw Jamblicha, Tertuliana i Proklosa o Albinusie oraz *Prologos*, którego Albinusowego autorstwa nie kwestionuje. Przeanalizowawszy wymienione świadectwa, Giusta doszedł do wniosku, że przypisywane w nich Albinusowi poglądy nie występują w *Didaskalikos*⁸. Z porównania *Prologos* (niebudzącego wątpliwości co do swego autora) z *Didaskalikos* (wątpliwym pod względem autorstwa) wyprowadza wniosek, że występują między nimi zbyt duże różnice doktrynalne, przy nielicznych podobieństwach (których źródłem upatruje w rozpowszechnionej już podówczas szkolnej tradycji platońskiej lub w jakichś wspólnych źródłach doksograficznych), by można było oba dzieła

³ Tamże, s. 41-43.

⁴ Tamże, s. 1 i 43. Freudenthal umieszcza pobyt Galena w Smyrnie w zimie na przełomie roku 151 i 152 po Chr.: J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous...*, s. 242. Dillon umiejscawia pobyt Galena w Smyrnie między rokiem 147 a 157: J. Dillon, *The Middle Platonists*, New York: Ithaca 1977, s. 266. C. Mazzarelli przyjmuje rok 149: C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos. L'Alcinoo dei manoscritti o il medioplatonico Albino?*, „Rivista di Filosofia Neo-Scolastica”, 72, 1980, s. 606-639 (s. 608).

⁵ T. Sinko, *De Apulei et Albini doctrinae...*, s. 42.

⁶ M. Gusta, Ἀλβίνου Ἐπιτομή ο Ἀλκινόου Διδασκαλικός?, „Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche”, XV, 1960-1961, s. 167-194 (s. 194).

⁷ Tamże, s. 169-172.

⁸ Tamże, s. 172-180.

przypisać jednemu autorowi⁹. To wszystko każe włoskiemu uczonemu odrzucić tezę Freudenthala o Albinusowym autorstwie *Didaskalikos*. Giusta uważa, że autorem *Didaskalikos* był nie Albinus, ale występujący w rękopisie *Parisinus Graecus 1962* Alkinoos, nieznan bliżej filozof stoicki z II wieku, którego skłonny jest utożsamiać z Alkinousem wymienionym w *Bibliotece* Focjusza oraz w *Vitae Sophistarum* Filostratos¹⁰. Stanowisko Giusty kwestionujące autorstwo Albinusa poparł Whittaker¹¹.

Tezy obu naukowców, Giusty i Whittakera, sprzeczne z dotychczasową opinią, zmusiły innego uczonego włoskiego, Mazzarelliego, do ponownego rozważenia tematu autorstwa *Didaskalikos*. Mazzarelli przestudiował jeszcze raz wszystkie starożytne świadectwa mówiące o Albinusie, a mianowicie świadectwa Galena, Tertuliana, Stobajosa (Jamblicha), Proklosa, Prysejana, Efraima Syryjczyka, a także średniowieczny Kanon bizantyjski oraz *Codex Parisinus Graecus 1962*. Wyniki swoich badań przedstawił w artykule *L'autore del Didaskalikos. L'Alcinoos dei manoscritti o il medioplatonico Albino?*¹².

Najstarszym tekstem, w którym wymienia się imię Albinusa, jest świadectwo Galena z *De libris propriis*¹³. Galen wspomina tu o swoim pobycie w Smyrnie, dokąd udał się, by słuchać wykładów lekarza Pelopsa oraz Albinusa (tego ostatniego nazywa platonikiem). Liczył podówczas, jak sam podaje, trzydzieści sześć lat. Zdaniem włoskiego badacza mogło to być w 149 roku po Chr.¹⁴ Mazzarelli wziął pod uwagę jeszcze inny fragment Galena. Galen pisze w nim, iż po skończeniu czterestu lat pobierał nauki u filozofów z rodzimego miasta, których imion nie podaje. Przed wszystkim uczył się u jakiegoś ucznia stoika Filopatra, ale przez krótki czas również u któregoś z uczniów Gajusza (zbyt zajętego sprawami politycznymi, by mógł więcej czasu poświęcić na nauczanie)¹⁵. Mazzarelli obliczył, że mogło to mieć

⁹ Tamże, s. 180-186.

¹⁰ Tamże, s. 191-194. Swoje stanowisko Giusta podtrzymuje także w: *I dossografi di etica*, vol. II, Torino 1964-1967, s. 535-538.

¹¹ J. Whittaker, *Parisinus Graecus 1962 and the Writings of Alkinoos*, „Phoenix”, XXVIII, 1974, s. 320-354; 450-456.

¹² C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 606-639.

¹³ Galenus, *De libris propriis*, c. II, p. 97, 6-11 Müller (XIX, 16 Kühn).

¹⁴ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608.

¹⁵ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608. Galenus, *De cogn. an. morb.*, c. VIII, p. 31; 23-32, 3 Marquardt (V, 41 Kühn).

miejsce w latach 143-144. Ponieważ Galen nie podaje imienia owego ucznia Gajusza, Mazzarelli nie sądzi, by mógł być nim Albinus ze Smyrny czy któryś z bardziej znanych reprezentantów szkoły Gajusza¹⁶.

Dwukrotnie wymienia imię Albinusa Tertulian w *De anima*. Pierwszy raz – na początku 28 rozdziału tego dzieła, przytaczając poglądy Albinusa na temat metempsychozy¹⁷. Zgodnie z tym świadectwem Albinus miał doktrynę wędrówki dusz przypisywać nie pitagorejczykom, a Hermesowi Trismegistosowi. Mazzarelli uważa jednak, że jest to raczej pogląd samego Tertuliana aniżeli Albinusa. W drugim fragmencie, a mianowicie w końcu 29 rozdziału swego dzieła, Tertulian, polemizując z teorią metempsychozy i krytykując jeden z ważniejszych dowodów Platona na nieśmiertelność duszy przedstawionych w *Fedonie*, a mianowicie dowód z przeciwieństwa życia i śmierci¹⁸, wymienia Albinusa jako tego, który za bardzo zawierzywszy Platonowi, nie zauważył, że życie i śmierć zbyt radykalnie się wykluczają, by mogły przechodzić w siebie, jak chciał Platon. Albinus mianowicie przyjął (błędnie, zdaniem Tertuliana), iż przeciwieństwem życia jest śmierć, a skoro z życia przechodzi się do śmierci, uznał przeto za konieczne, by ów proces miał również swoją odwrotną drogę – ze śmierci do życia. Sam Tertulian tymczasem uznaje wprawdzie istnienie par przeciwieństw, podważa jednak pogląd, jakoby musiały się one rodzić jedne z drugich. Wbrew Albinusowi uważa, że życie i śmierć, jako absolutnie różne od siebie, radykalnie się wykluczają¹⁹.

Imię Albinusa pada również w świadectwie Stobajosa, dotyczącym Jamblicha i jego nauki o duszy. Albinus pojawia się tu jako wyznawca poglądu, że powodem wcielenia duszy ma być błąd popełniony przez wolną wole²⁰.

Czterokrotnie wspomina Albinusa Proklos w swoich komentarzach do dialogów Platona, raz w komentarzu do *Państwa*, trzy razy w komentarzu do *Timajosa*. W komentarzu do *Państwa* pisze o nim jako jednym z najważniejszych platoników, którzy zrozumieli prawdziwy sens mitu Era z tegoż dzieła²¹. W komentarzu do platońskiego *Timajosa* przytacza opinię Albinusa na

¹⁶ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608.

¹⁷ Tamże. Tertulian, *De anima*, 28, 1.

¹⁸ Patrz: Platon, *Fedon*, 70 C – 72 D.

¹⁹ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608-609. Tertulian, *op. cit.*, 29, 4.

²⁰ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 609. Stobajos, I 375, 10 Wachsmuth.

²¹ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 609. Proclus, *In Platonis Rem Publicam commentarii*, II, 96, 10-15 Kroll.

temat platońskiej kwestii stworzenia świata²². W tym samym komentarzu do *Timajosa* Proklos wymienia Albinusa razem z Gajuszem. Tym razem mówi o ich wykładni sposobów, które Platon miał stosować przy przedstawianiu swojej nauki. Według nich Platon wykorzystywał bądź ścisłą metodę naukową, bądź zadowalał się prawdopodobieństwem, stosownie do sposobu istnienia rzeczy, którymi się zajmował w swoim wykładzie – zgodnie z zasadą, że sposób prowadzenia rozumowania powinien być adekwatny do sposobu istnienia rzeczy²³. Trzeci raz w Proklosowym komentarzu do *Timajosa* pojawia się imię Albinusa w kontekście nauki o nieśmiertelności duszy. Proklos wymienia Albinusa (obok innego platonika, a mianowicie Attyka) jako tego, który przypisuje Platonowi pogląd, zgodnie z którym tylko racjonalna część duszy jest nieśmiertelna, podczas gdy części nieracjonalne są śmiertelne.

Mazzarelli zbadał łacińskie świadectwo Pryscjana o Gajuszu i niejakiem Laviniuszu. Imię tego ostatniego występuje tu w drugim przypadku (*Lavini*). Włoski uczony za Freudenthalem²⁴ przyjmuje, iż pod łacińskim imieniem *Lavinus* kryje się nie kto inny, jak tylko Albinus, którego imię w greckim dopełniaczu ALBINOY zostało przez Pryscjana przekreślone na LAVINI²⁵.

Mazzarelli uwzględnił również świadectwo syryjskiego pisarza Efraima Syryjczyka, który wymienia Alkinousa jako autora jakiegoś nieznanego skądinąd pisma traktującego o niecielesnym²⁶.

²² C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 610. Proclus, *In Platonis Timaeum commentaria*, I, 219, 2-11 Diehl. Co do stanowiska Alkinousa patrz: *Dadaskalikos*, XIV, 169, 32-34.

²³ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 610, Proclus, *In Platonis Timaeum commentaria*, I, 340, 24-341, 1 Diehl.

²⁴ J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous und der falsche Alkinous*, „Hellenische Studien”, Heft III, Berlin 1879, s. 275.

²⁵ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 611. Priscianus, *Solutiones eorum de quibus dubitavit Chosroes Persarum rex*, *In Plotini Enneades*, 553b, 30-33 Dübner.

²⁶ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 611. Ephraim Syrus, *Prose Refutations of Bardisan, Marcion and Mani*, tłumaczenie z syryjskiego na angielski przez C.W. Mitschell, Londyn 1921, vol. II, p. III.